

Matej Bogataj*Zgodovina ljubi variacije*

Drago Jančar: ZVENENJE V GLAVIMladinska knjiga, Ljubljana 1998 (Zbirka Nova slovenska knjiga)

Novi roman Draga Jančarja *Zvenenje v glavi* se s pomenljivimi in duhovitimi premiki še najbolj približuje takšnemu tematiziranju zgodovine, kakor ga je najizraziteje izpisal v prozni zbirki *Smrt pri Mariji Snežni*, predvsem v tistih novelah, ki jih lahko uvrstimo pod Borgesovo misel, citirano v motu k Dvema slikama, da so "usodi vseč ponavljanja ..." *Zvenenje v glavi* namreč govori o uporah na Livadi, v zaporniškem kompleksu, kakor ga po pripovedovanju Kebra, nekdanjega legionarja in mornariškega telegrafista, enega izmed protagonistov vstaje ali upora, zapisuje drug, bolj objektivni in večveden pripovedovalec. Kebrov opis zaporniškega upora – v njem se mešajo reminiscence iz vseh pomembnejših etap njegovega življenja, preden je prišel v zapor, od potovanja z vlakom v domovino, ko je prvič prespal v arestu (odprtih vrat), pa do konca edine resne zveze v njegovemu življenju, ki je bil precej radikalen in ga je tudi pripeljal v zapor – je tako v sendviču med poglavjema, v katerih spregovarja prvoosebni zapisovalec, ki je Kebra " avgusta '75 ... srečal v starodavnih zaporih v mestu M."

Takšna ločitev protagonista in pripovedovalca od končnega redaktorja, ki pričevanja sproti zapisuje, potem pa tudi komentira, dopolnjuje in popravlja, predvsem v zgodovinskem delu, na koncu pripoved relativizira.

In ob tem opozori, da je vse skupaj (tudi) produkt (zaporniške) domišljije, katere krila "čez najvišjo in najstarejšo legendo nesejo z enako močjo kot čez najnižjo in najnovejšo resničnost", hkrati pa omogoči in osmisli tudi vidno mešanje dveh jezikov, robatega zaporniškega, za katerega je značilno ponavljanje, mišljenje je sestavljeno iz nekakšnih vnaprejšnjih blokov in fraz, ki so uporabni v različnih primerih, in bolj artikuliranega in distanciranega, ki se približuje objektivnosti zgodovinopisja. V romanu se tako kompozicijsko izredno spretno in z učinkovitim suspenzom prepletajo med komentarjem tri ločene zgodbe:

– Kebrov opis dogodkov na Livadi, ki se iz spontanega upora spremenijo v pravo revolucijo, v družbeni prekuc, ki dobi neslutene dimenzije, predvsem na področju notranje uprave, naplavi na vrh sprevržence in zakompleksance, drobne, nekarakterne barabe, sadiste in kompromisarske strahopetce, ki kot da so ves čas samo čakali svojih pet minut,

– njegovo takratno spominjanje na kurbe pa na Leonco, svojo nesojeno življenjsko spremljevalko, in sploh vse, kar ga je osebnostno konstituiralo, s posebnim poudarkom na nenehnem zvenenju v glavi, ki ga dela neprilagodljivega in nepredvidljivega in ki, kot lahko razberemo nekje na koncu, izvira iz svobodne volje in "praznine, ki je nič, boleči, zveneči nič"; Kebrovo zafurano življenje je posledica njegovega hrepenelstva, ki mu med nenehnim iskanjem pravega občutka, domačnosti, bližine in ljubezni ne dopušča kompromisarstva, temveč ga sili v sociopatska, nasilna dejanja, ki se pravzaprav izmaknejo njegovi kontroli in volji ter omogočijo drugačno, še hujšo samovoljo,

– zraven pa je precej na široko opisana zgodba o Masadi in njenih braniteljih, s posebnim poudarkom na njihovi oblastni in manj vojskaški vlogi. To mešanje pa je vidno tudi na ravni sloga; Kebrova neposrednost in omejeno poznavanje zgodovine sta dopolnjena s pripovedovalcem in pregnetena v živahen, živ, visoko kultiviran, pa vendar nekoliko znižan in manj hermetičen slog, kot je siceršnja Jančarjeva norma, to pa samo pripomore k večji komunikativnosti *Zvenenja v glavi*.

Keber, ki se vse življenje potika po svetu ali pa je kje zaprt – njegovi poklici so nomadski, na to ga je opozarjala tudi njegova bivša ženska Leonca; ki ni nikjer doma, tudi tam, kjer je pri miru, je zaprt – je doživel trenutek vrhunskega zadovoljstva ob obisku Masade, kjer so se združile intima,

bilo je tako rekoč edinkrat, da je bil nekje drugje s svojo žensko, in njegove pubertetniške sanjarije o vojščaštvu, o obrambi, o branjenju doma – ki ga ni imel. Upor na Livadi je tako zrcaljenje legende o Masadi, ki je najprej tesno legla na Kebrova fantaziranja o nepremagljivosti in junaštvu, o požrtvovalnosti in vojaški spretnosti, potem pa, zaradi razdelitve moči in oblasti med uporniki, tudi na realno situacijo znotraj obleganega zaporniškega kompleksa. Opraviti imamo z dvema zgodbama, s ponavljanjem zgodovine in usod, torej z arhetipsko situacijo, ki pa je tokrat ob tem, da je zgodovinska dokazuje, da ima zgodovina rada ponavljanja), predvsem takšna, ki se zgodijo kot farsa, tudi, če ne celo bolj psihološka, predvsem zato, ker sta obe zgodbi precejeni skozi Kebrovo dožemanje, skozi njegovo predimenzioniranje nekaterih in potlačitev drugih dogodkov, hkrati pa brez zgodovinske institucionalizacije; šele zgodovinopisje je povzdignilo Masado ali Spartakov upor ali vstajo, seveda bolj prvo kot drugo, protisocialistično, kronštadskih mornarjev; in tako je Kebrova zgodba bolj mitologija, nekaj, o čemer se šepeta v zaporih, priprava na naslednji upor brezpravnih (arestantov), eshatologija, ne legenda, zacementirana in uporabna.

In tudi v tem je tudi odmik od Jančarjeve prejšnje proze, na primer od novele *Aithiopika. Ponovitev*; zrcaljenje in presevanje obeh zgodb, Livade in Masade, seveda drži, vendar predvsem skozi Kebrove iz otroštva k samopoveličevanju naravnane psihične vsebine, na ravni njegove zavesti, sicer pa je Livada dosti manj heroična in bolj stihijska rebelija brez narodne konstitutivnosti, torej predinstitucionalizirana in ironična obdelava legendarnega vzor(c)a; ta ironični odmik omogoča veliko več duhovitosti in humorja, kot smo ga sicer v Jančarjevi prozi vajeni, tudi zato, ker prižene zadevo do absurda; če se je vstaja začela zaradi prenosa košarkarske tekme, se šele z njim lahko konča – vse je pretirano in absurdno, neresno, razen krvi, ki teče in je prava – seveda v poznanem kvazirealnem pomenu.

Zvenenje v glavi je namreč zgodba o mali revoluciji in njenih mehanizmih, ki pa je splošna in drži za vse podobne primere kljub svoji majhnosti, minornosti, naključnosti. Jančarjev roman je tako blizu raznim obdelavam revolucionarnega terorja, od štorij o Robespieru in Dantonu, pa o tukajšnjem medvojnem dogajanju, pa vendar hkrati tudi Orwellovi *Živalski farmi*, torej prej nekakšni hladni in zafrkljivi kot pregreti in angažirani obsodbi mehanizmov oblasti; zdi se, da je zdaj postala Jančarjeva

distanca do zgodovine večja oziroma da je njegova pisateljska vpletenost manjša, zato je mogoča izrazitejša večpomenskost, odprtost; "material", ki ga uporablja, je bolj obdelljiv. Hkrati pa se *Zvenenje v glavi* približuje tistemu paradoksu ali pa globalni metafori, kakršna je Jančarjev *Dedalus*, zgodba o bivšem arestantu in potem izkušenem graditelju zaporov, ki sam pristane v svoji najpopolnejši umetnini; vstaja na Livadi se v trenutku, ko prej zanikrn in klavrn knjižničar prevzame oblast, razpusti uporniški odbor in se obda s policijo, ki spet – znotraj zapora ! – zapira neposlušne – med zajete paznike ! – spremeni v svoje nasprotje; namesto začasne osvoboditve imamo opraviti s samovoljo in strahovlado, ki se ne more primerjati s prejšnjimi pregretimi hierarhičnimi anomalijami, drobnim in kontroliranim sadizmom. Vsaka sprememba utečenega sistema, nam govori Jančarjev novi roman, je korak v bestialnost, ki se skriva za parole in ideologijo, da se lahko opraviči, vsak prekuc bolj vsebinske spremembe, kolikor te niso na slabše, kvečjemu premeša prejšnjo hierarhijo in naplavi dno na sam vrh.

Zvenenje v glavi je velik, natančno izpisan, kompozicijsko učinkovit in ob tem še duhovit roman, ki bo brez dvoma pritegnil veliko bralne in strokovne publike.